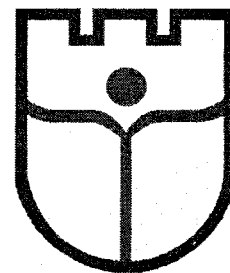


Вучоныя запіскі



Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна

ЗБОРНИК НАВУКОВЫХ ПРАЦ

2008 • Т. 4 • Ч. 1

ЗМЕСТ

СТАРОНКІ ГАЛОЎНАГА РЭДАКТАРА

Чесновский М.Э. Достижение международного стандарта качества –
ключевая задача университета..... 5

I. ГУМАНІТАРНЫЯ І ГРАМАДСКІЯ НАВУКІ

ФІЛАСОФІЯ

Можейко М.А. Социокультурное пространство постмодерна:
феномен семиотизации бытия..... 8

Веслав Романович. Социально-религиозная мера толерантности и экumenизма..... 17

Степанович В.А., Шаш С.Д. Свобода личности в условиях глобализации..... 24

ФІЛАЛОГІЯ

Іваноў Я.Я. Катэгарыяльныя разнавіднасці і сферы ўжывання афарызмаў розных
семантычных тыпаў 36

Мароз В.К. Да пытання паходжання і сістэмнай арганізацыі
лексіка-фразеалагічных сродкаў беларускага летапісання 45

ПСІХАЛОГІЯ

Лысюк Л.Г. Методология исследования самосознания в свете идей Л.С. Выготского..... 50

Валитова И.Е. Специальная психология как область научного знания и как
педагогическая дисциплина: проблемы определения предмета 57

Малейчук Г.И. Особенности личностной идентичности в период кризиса
перехода к середине жизни..... 67

Мелведская Е.И. Особенности понимания поведения учеников педагогами
на различных уровнях рефлексивности..... 75

Олифиревич Н.И. Психологическая служба вуза в Беларуси: проблемы становления..... 88

ПЕДАГОГІКА

Буткевич В.В., Толкачева О.В. Концептуальные основы гражданского воспитания младших школьников.....	94
Калогіаннакис П., Каррас К. Теоретические и методологические подходы к сравнительным исследованиям в образовании	107
Гладковский В.И. Инициатива как фактор становления инновационных процессов в трансформирующемся обществе.....	119
Ковалевич М.С. Синергетическая модель профессионального самоопределения личности в современной общеобразовательной школе	126
Бровка Н.В. Методологические составляющие интеграции теории и практики обучения математике в вузе	137
Тжпиль А. Партнерские и диалогические аспекты современного высшего образования .	144

ГІСТОРЫЯ

Часноўскі М.Э. Развіццё працэсу еўрапейскай інтэграцыі ў 1990-я гг.	154
Здановіч У.В. Айчынная гістарыяграфія гісторыі партызанскага руху на тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчынай вайны (1960-я – 1980-я гг.).....	165
Лаврынович Д.С. Еврейские либеральные организации и партии на территории России и Беларуси в 1897 – 1907 гг.	175

ПАЛІТАЛОГІЯ

Теребов А.С., Молодцова И.Е. Социальная политика Республики Беларусь	185
Бурдяк В.И. Республика Болгария на пути европейской интеграции: трудности и достижения.....	193

IV Международный симпозиум

«Восток–Беларусь–Запад. Сотрудничество по проблемам формирования и укрепления здоровья» (г. Брест, Республика Беларусь, 24-28 октября 2007 г.)

Czapiga A. Intellectual development disorders in childhood: theoretical aspects	201
Krzyśka S. Receptive poetry therapy and emotions mathematical modelling.....	207
Marcinkowski M. Healthy lifestyle and physical activity.....	213
Даниленко А., Мартинковский М., Герасевич А. Двигательно-игровая активность в структуре свободного времени молодежи.....	219
Колбанов В.В. Здоровье школьника, студента, специалиста	226
Староста В. Значение двигательной активности для здоровья человека	232
Маркевич О.П., Медведев В.А. Содержание физкультурно-оздоровительных технологий в физическом воспитании студентов специального учебного отделения	243
Ласкене С., Каваляускас С. Влияние физической активности на субъективную оценку внешности и здоровья учащихся	249
Звесткі аб аўтарах.....	257



УДК 94(47+57)"1941/45"+930(476)

У.В. Здановіч

АЙЧЫННАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ ГІСТОРЫІ ПАРТЫЗАНСКАГА РУХУ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ Ў ГАДЫ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ (1960-я–1980-я гг.)

У артыкуле разглядаецца працэс вывучэння партызанскага руху ў складаны і супярэчлівы перыяд. Адзначаецца, што дадзеная тэма з'яўлялася прыярытэтным напрамкам даследаванняў. Вывучэнняй рысай гістарыяграфіі 1960-х–1980-х гг. стаў тэзіс аб усенародным характары партызанскай барацьбы на часова акупіраванай тэрыторыі, кіруючай ролі партыі ў станаўленні і развіцці партызанскага руху. Для ўсіх прац былі характэрны спасылкі на творы заснавальнікаў марксісцка-ленінскага вучэння, партыйных і дзяржаўных дзеячаў, абмежаваная крыніцазнаўчая база, адлюстраванне партызанскага руху ў яго станаўчых аспектах і ігнараванне негатыўных момантаў і працэсаў. Замацаванню такіх палажэнняў у значнай ступені садзейнічаў той факт, што доўгі час на чале партыйнага кіраўніцтва Беларусі знаходзіліся неласрэдныя арганізатары і кіраўнікі ўзброенай барацьбы ў тыле германскіх войск К.Т. Мазураў і П.М. Машэраў.

Уводзіны

Гісторыя партызанскага руху на тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны адносіцца да ліку найбольш распрацоўваемых тэм у рэспубліцы. За гады, якія прайшлі пасля пачатку вайны, айчыннымі навукоўцамі падрыхтавана вялікая колькасць прац самых разнастайных жанраў, прысвечаных супраціўленню. Разам з тым многія пытання патрабуюць дадатковага вывучэння. Каштоўную дапамогу навукоўцам у вырашэнні новых задач можа аказаць гістарыяграфічны аналіз праблемы. У перагледзе прац па гістарыяграфіі дадзенай тэмы, пераважна артыкулаў, матэрыялаў канферэнцый, адлюстраваны некаторыя пытанні вывучэння гісторыі Беларусі перыяду акупацыі [1; 2; 15; 19]. Своеасаблівым падвядзеннем вынікаў дасягненняў беларускіх навукоўцаў па гісторыі Беларусі перыяду Вялікай Айчыннай вайны стаў выдадзены ў 1999 годзе зборнік «Беларусь у гады Вялікай Айчыннай вайны. Праблемы гістарыяграфіі і крыніцазнаўства», у якім змешчаны гістарыяграфічныя артыкулы А.М. Літвіна, М.Ф. Шумейкі, Г.Д. Кнацько, С.С. Рудзянковай, А.К. Кавалені, І.І. Кузьменкі [2].

Аднак выдадзеныя працы не даюць поўнага ўяўлення аб аб'ёме і сутнасці літаратуры па пытаннях партызанскага руху. Аналіз апублікаваных гістарыяграфічных крыніц па праблеме і з'яўляецца мэтай дадзенага артыкула.

Асноўныя накірункі вывучэння гісторыі ўзброенай барацьбы ў тыле германскіх войск

У 1960–1970-я гг. назіраецца буйны прарыв у навуковых даследаваннях па гісторыі партызанскай барацьбы. Актывізацыі даследчай працы садзейнічалі пастановы ЦК КПБ «Аб далейшай рабоце па ўвекавечанні гераічнага подзвігу савецкіх людзей у перыяд Вялікай Айчыннай вайны» ад 17 студзеня 1966 г. і «Аб дадатковых мерах па паліпшэнні навуковай распрацоўкі гісторыі ўсенароднай барацьбы ў Беларусі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны» ад 23 чэрвеня 1969 г. Адначасова дадзеныя пастановы некалькі звужалі поле навуковай дзейнасці, накіроўваючы намаганні навукоўцаў у асноўным на вывучэнне вызначальнай ролі Камуністычнай партыі ў Супраціўленні, гісторыі партыйнага і камсамольскага падполля.



Адлюстроўваючы афіцыйны пункт гледжання, дадзеныя дакументы вызначаюць метадалагічныя асновы навуковага пазнання. Замацаванню такіх падыходаў у знанні і ступені садзейнічаў і той факт, што доўгія часы на чале партыйнага кіраўніцтва Беларусі стаялі непасрэдныя арганізатары і кіраўнікі ўзброенай барацьбы ў тым жа перыядзе з вайсковымі часткамі і атрадамі нямецка-фашысцкіх войскаў і германскіх войскаў К.Т. Мазураў і П.М. Машэраў.

Значнае месца праблеме партыйнага кіраўніцтва барацьбой на акупіраванай тэрыторыі адведзена ў другой частцы «Очерков истории Коммунистической партии Белоруссии» [23]. У 5-й главе «КП(б)Б – организатор и вдохновитель борьбы белорусского народа против немецко-фашистских захватчиков в период Великой Отечественной войны (июнь 1941 года–1945 года)» разам з аналізам і абагульненнямі ўжо вядомых матэрыялаў прыводзяцца невядомыя раней факты палітычнай дзейнасці партыі, удакладненыя звесткі аб колькасці партызанскіх атрадаў і брыгад, вынікі баявой дзейнасці партызан, пададзеныя як па гадах і перыядах, так і ў цэлым за перыяд акупацыі Беларусі. У сувязі з тым, што адным з аўтараў главы з'яўляўся П.П. Літвін, лічбавыя паказчыкі паўтараюць дадзеныя, прыведзеныя ў ранейшых публікацыях. Пэўная карэкціроўка большасці дадзеных была зроблена ў сярэдзіне 1970-х гадоў. У прыватнасці, у 8-м томе выдадзенай у 1975 г. 12-томнай Беларускай Савецкай Энцыклапедыі былі прыведзены новыя лічбы аб колькасці партызанскіх фарміраванняў: 213 брыгад замест 199 і 153 асобныя атрады ўстамен ранейшых 105 [23].

З калектыўных прац, прысвечаных разглядаемай тэме, неабходна выдзеліць выдадзены ў Маскве ў 1961 г., а ў 1963 г. перавыдадзены зборнік артыкулаў «Советские партизаны» ў якім змешчаны артыкул І.С. Краўчанкі «С партией во главе» [16].

Партызанскія фарміраванні адчувалі патрэбу ў пастаянным матэрыяльным забеспячэнні харчаваннем, вопраткай, абуткам і тымі сродкамі ўзбраення і баявой тэхнікі, якія адпавядалі задачам і метадам баявых дзеянняў. Гэта было адзінарашаючых умоў паспяховага развіцця партызанскага руху. Матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне партызан ажыццяўлялася па трох асноўных накірунках: выкарыстанне мясцовых рэсурсаў, захоплення ў ворага грабеі і цэнтралізаванае забеспячэнне савецкага тылу. Менавіта трэці накірунак стаў тэмай навуковых інтарэсаў М.А. Якубоўскага. У першай манаграфіі, якая ўбачыла свет у 1973 г., асноўная ўвага аўтара была сканцэнтравана на праблеме дапамогі савецкага тылу партызанскім сілам узбраення, боепрыпасамі, міналадрыўной тэхнікай, сродкамі сувязі, медыкаментамі і г.д. Аднак прыведзеных у даследаванні фактаў дае магчымасць зрабіць выснову аб тым, што дапамогу партызанам аказвалі ЦШПР, БШПР, Генштаб, Ваенныя саветы франтаў і Народны камісарыят унутраных спраў, зрэдку прыфрантавыя воінскія аддзяленні. Абагульненыя дадзеныя аб канкрэтнай дапамозе тылу, прыведзеныя ў працы, з'яўляюцца асноўным тычацца дзейнасці БШПР, праз які ішла асноўная дапамога [31, с. 116–117, 183–184]. Аднак, як справядліва адзначае і сам даследчык, яны не даюць поўнага карціны ўсёй дапамогі, якую атрымлівалі беларускія партызаны з Вялікай зямлі.

Лагічным працягам заяўленай тэмы стала наступная кніга М.А. Якубоўскага [32], у якой паказваецца падрыхтоўка і засылка ў тыл германскіх войскаў арганізатараў, радніц, мінэраў і другіх спецыялістаў. Як і першая праца, манаграфія падрыхтаваная на аснове матэрыялаў партыйных архіваў, фондаў Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Цэнтральнага музея Узброеных Сіл СССР і іншых гістарычных музеяў. Асноўнае месца ў даследаванні адведзена паказу дзейнасці спецыяльных вучэбна-аператыўных цэнтраў і школ, у першую чаргу АСБТ.



Мурамскага) беларускага збору. Аўтар таксама прыводзіць дадзеныя аб выніках баявой дзейнасці партызан Беларусі, якія паўтараюць раней апублікаваныя лічбы.

Як сведчаць архіўныя матэрыялы і апублікаваныя крыніцы, зброі, дастаўленай з вёску і захопленай у ворага, было недастаткова для забеспячэння ўсіх партызанскіх сіл. Бяготнай крыніцай папаўнення ўзбраення і боепрыпасаў з'яўлялася дапамога мясцовага насельніцтва. Дадзеная праблема была грунтоўна даследавана ў працах А.І. Залескага [9; 10].

Для стварэння пераканаўчай карціны народнага Супраціўлення неабходны не толькі наказ яго ў межах усёй Беларусі, але і раскрыццё асаблівасцей у розных рэгіёнах рэспублікі. Асобнае месца ў гісторыі вайны займае заходнебеларускі рэгіён, які на свайму палітычнаму, сацыяльна-эканамічнаму, канфесійнаму і нацыянальнаму становішчу значна адрозніваўся ад астатняй тэрыторыі БССР. Дадзеныя асаблівасці садзейнічалі з'яўленню тут спецыфічных рыс змагання. Станаўленню і развіццю барацьбы насельніцтва Заходняй Беларусі супраць акупантаў прысвяціў сваю манаграфію ўдзельнік партызанскага руху ў адзначаным рэгіёне Г.А. Шубін. Выдзяляючы некаторыя асаблівасці развіцця ў заходніх абласцях рэспублікі аўтар, у рэчышчы савецкай гістарыяграфіі робіць выснову аб тым, што ў дадзеным рэгіёне барацьба супраць германскіх войск перапляталася з барацьбой класава чужых элементаў. Па-за ўвагай аўтара, у першую чаргу на ідэалагічных матывах, засталіся пытанні ўзаемаадносін партыйнага кіраўніцтва з Арміяй Краёвай, нацыянальным падполлем і г.д. [29].

Шэраг аспектаў партызанскага руху атрымаў асвятленне ў манаграфіі Д.Ф. Навумава «Лясная вайна». Падсумоўваючы вынікі раней апублікаваных прац, аўтар раскрывае шэраг цікавых пытанняў, звязаных з формамі і метадамі барацьбы на транспартных камунікацыях. Даследчык упершыню уводзіць у навуковы ўжытак загады Народнага Камісарыята Абароны ад 5 верасня 1942 г. і ад 19 красавіка 1943 г., якія не публікаваліся ў папярэдніх выданнях [21]. Значнае месца ў працы адведзена партызанскім рэйдам, у якіх спалучаліся дыверсійна-разведвальныя дзеянні і агітацыйна-прапагандысцкая работа сярод мясцовага насельніцтва. Аднак нескрытычны падыход да крыніц, нядбайнасць аўтара прывялі да таго, што ў манаграфіі сустракаюцца фактычныя недакладнасці, няправільныя геаграфічныя назвы, даты, а таксама павярхоўныя высновы, не падмацаваныя канкрэтнымі фактамі.

У 1975 г. убачыла свет кніга Я.С. Паўлава «В.И. Ленин и партизанское движение» [25], дзве апошнія главы якой прысвечаны станаўленню і развіццю партызанскага руху ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Метадалагічны накірунак працы выклікаў розныя яе ацэнкі, якія вызначыліся ў апублікаваных на манаграфію рэцэнзіях [20].

Звесткі аб баявой дзейнасці партызан утрымліваюцца ў працах А.І. Залескага, Ф.Ф. Загарулька, А.Ф. Юдзянкова, А.А. Фактаровіча, В.ІІ. Раманоўскага, Г.Дз. Кнацько, І.І. Сачанкі, М.Е. Дастанка [10].

У 1960–1970-я гг. у рэспубліцы былі выдадзены працы, прысвечаныя ўдзелу моладзі ў барацьбе супраць акупантаў. Значны матэрыял па тэме даследавання ўтрымліваюць выданні па гісторыі камсамола [18]. Так, у «Очерках истории Ленинского комсомола Белоруссии» (у спецыяльным раздзеле «В войне народной», падрыхтаваным Р.М. Шавялой) паказаны дзейнасць камсамольскай арганізацыі рэспублікі па ўцягненню моладзі ў барацьбу супраць захопнікаў, прыведзены прыклады баявой і арганізатарскай дзейнасці моладзі. Цікавымі падаюцца звесткі аўтара аб рабоце памочнікаў камісараў партызанскіх атрадаў і брыгад па камсамоле.



Асобныя факты аб удзеле моладзі Беларусі ў партызанскай барацьбе ўтрымліваюцца ў манаграфіі А.Я. Журава, прысвечанай гісторыі ЛКСМБ. Так, у раздзеле «По зову Родины» на падставе апублікаваных крыніц прыводзяцца ўжо вядомыя абагульненыя дадзеныя [8].

Пэўную цікавасць у плане даследуемай тэмы прадстаўляюць працы, у якіх гісторыя барацьбы моладзі Беларусі разглядаецца ў кантэксце барацьбы на ўсёй акупіраванай тэрыторыі СССР [7].

У 1980-я гады адбываецца значнае пашырэнне тэматыкі даследаванняў паглыбленне аналізу праблемы. Новым крокам у развіцці гістарыяграфіі партызанскага руху стала манаграфія А.Ф. Хацкевіча і Р.Р. Кручка «Становление и развитие партизанского движения в Белоруссии и дружба народов СССР» [28], у якой разглядаецца адна з важнейшых тэм савецкай гістарыяграфіі – дружба народаў СССР як адна з важнейшых крыніц зараджэння, станаўлення і развіцця Супраціўлення на акупіраванай тэрыторыі Беларусі. На падставе разнастайных крыніц аўтары прыводзяць малавядомыя факты ўзаемадзеяння беларускіх партызан з партызанамі заходніх цэнтральных абласцей РСФСР, Украіны, Латвіі, з савецкімі войскамі. Значнае месца ў кнізе адведзена паказу ролі Камуністычнай партыі ў станаўленні і развіцці партызанскай барацьбы. Неабходна адзначыць, што манаграфія А.Ф. Хацкевіча і Р.Р. Кручка, прысвечаная непасрэдна дружбе народаў на акупіраванай тэрыторыі ў гады вайны, з'яўляецца адзіным спецыяльным выданнем у айчынай гістарыяграфіі.

Да сярэдзіны 1980-х гг. намаганні беларускіх навукоўцаў былі накіраваны на падрыхтоўку самай значнай працы ў гісторыі вывучэння Супраціўлення на тэрыторыі рэспублікі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, пачатак якой быў пакладзены пастановай ЦК КПБ ад 24 снежня 1967 г. «Аб навуковай распрацоўцы і выданні прац па гісторыі ўсенароднай барацьбы ў Беларусі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у перыяд Вялікай Айчыннай вайны». Аднаведным грандыёзнасці працы было і яе навуковае забеспячэнне: 34 навуковыя супрацоўнікі з вышэйшых навуковых і навучальных устаноў.

На працягу 15 год пастанова вызначала адзін з асноўных накірункаў вывучэння гісторыі Беларусі перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Трохтомнае фундаментальнае выданне «Всенародная борьба против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны» выйшла з друку ў 1983–1985 гг. і з'явілася па сутнасці высілкам дасягненняў беларускіх навукоўцаў па азначанай праблеме [5]. Праца цікавым тым, што ў даследаванні побач з партыйнымі архівамі былі выкарыстаны, хоць і на значнай ступені, дакументы праціўніка, выяўленыя ў архівах Савецкага Саюза, Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі, Польскай Народнай Рэспублікі. Згодна прынятай у савецкай гістарычнай навуцы перыядызацыі Вялікай Айчыннай вайны кожны том ахоплівае адзін перыяд: першы (чэрвень 1941–лістапад 1942 гг.); карны пералом у ходзе вайны (лістапад 1942–1943 гг.); пераможнае завяршэнне вайны (1–май 1945 гг.). У кантэксце гісторыі Супраціўлення найбольшую значнасць маюць звесткі аб колькасці партызанскіх фарміраванняў, пададзеныя па гадах, аб колькасці нацыянальным, сацыяльным, узроставым складзе партызан, формах і метадах барацьбы, выніках баявой дзейнасці партызанскіх атрадаў і брыгад. Адзначана несумненную навуковую каштоўнасць выдання, надкрэслім, што ў трохтомным выданні знайшлі адлюстравання аспекты барацьбы, якія супярэчылі партыйным устаноўкам і асвятленні гісторыі Супраціўлення. У першую чаргу гэта тычыцца недахопаў і прагма-



партыйных і дзяржаўных органаў у арганізацыі партызанскага руху, негатыўных момантаў у гісторыі барацьбы ў тыле германскіх войск.

У ходзе даследаванняў устаноўлена, што ў залежнасці ад канкрэтных умоў, у якіх дзейнічалі партызаны, абставін, якія складваліся на франтах Вялікай Айчыннай вайны, пастаянна змянялася і ўдасканальвалася арганізацыйная структура партызанскіх фарміраванняў. Першапачатковай формай партызанскіх сіл быў атрад. З колькасным ростам і павышэннем баявых магчымасцей атрадаў узнікла неабходнасць больш цеснай сувязі з імі і кіраўніцтва іх дзеяннямі. Гэтая задача была вырашана шляхам аб'яднання партызанскіх атрадаў у брыгады. У выніку далейшай рэарганізацыі ўзніклі буйныя тэрытарыяльныя злучэнні, у склад якіх уваходзілі брыгады і асобныя атрады, якія базіраваліся ў межах групы раёнаў, абласцей. Арганізацыйнай пабудове партызанскіх сіл, якія дзейнічалі ў Беларусі, прысвечана выдадзеная ў 1983 г. Інстытутам гісторыі партыі пры ЦК КПБ кніга «Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941–июль 1944)» [26].

У кнізе таксама маюцца звесткі аб часе і месцы ўтварэння атрадаў, брыгад, злучэнняў, раёне баявых дзеянняў, даце злучэння з часцямі Чырвонай Арміі, колькасны, камандны, нацыянальны, сацыяльны, партыйны, палавы склад фарміраванняў, а таксама кароткія даведкі аб узнікненні і развіцці партызанскага руху ва ўсіх абласцях рэспублікі. Каштоўнасць выдання павялічваюць табліцы росту атрадаў і брыгад. Разам з тым, як адзначаюць і самі аўтары, у кнізе прыведзены не ўсе атрады, якія дзейнічалі нейкі час на тэрыторыі Беларусі, у першую чаргу тыя, якія не падпарадкоўваліся БШПР. Ня поўнай з'яўляецца і лічба партызан, якія выйшлі ў савецкі тыл. У кнізе адсутнічае і падлік агульнага колькаснага складу атрадаў і брыгад.

У распрацоўку праблем партызанскага руху ў 1980-я гг. унеслі ўклад і гісторыкі, якія не былі задзейнічаны ў напісанні трохтомнага выдання. Асаблівацю ладзеных прац было тое, што ў большасці сваёй яны ахоплівалі канкрэтную праблему ці нейкі прамежак часу ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Так, В.К. Кісялёў прысвяціў сваю працу станаўленню партызанскай разведкі ў 1943–1944 гг., А.А. Тозік – умацаванню партыйных арганізацый ва ўмовах пад'юлля [13]. Неабходнай умовай напісання кнігі быў паказ вызначальнай ролі партыі ў арганізацыі і развіцці Супраціўлення.

Пачатковы перыяд вайны знайшоў сваё адлюстраванне ў працах Н.К. Андрушчанкі і Я.С. Паўлава [24].

Шэраг цікавых звестак аб партызанскім руху ў Беларусі ўтрымліваецца ў шматпланавым даследаванні кіраўніка Цэнтральнага штаба партызанскага руху ў гады вайны П.К. Панамарэнкі. У напісанай на падставе шырокай крыніцазнаўчай базы кнізе раскрываецца працэс станаўлення партызанскай барацьбы, вызначаюцца формы, метады і сродкі барацьбы ў тыле акупантаў. Да каштоўнасцей манаграфіі неабходна аднесці прыведзеныя ў ёй розныя дадзеныя па асобных лічбавых паказчыках [2].

Асобныя пытанні даследуемай тэмы закраналі ў сваіх даследаваннях У.І. Лемяшонак, В.П. Раманаўскі, П.М. Кабрынец, С.А. Умрэйка [17].

Пачынаючы з 1960-х гг. назіраецца працэс паступовага нарошчвання выданняў мемуарнай літаратуры. Новыя магчымасці, якія адкрыліся пасля смерці І. Сталіна, першыя надрукаваныя мемуары падштурхнулі многіх людзей, якім было што сказаць аб выпаўшых на іх долю іспытах, да напісання успамінаў. Закладзеная ў першае пасляваеннае дзесяцігоддзе тэндэнцыя аб першаснай ролі ў напісанні мемуараў кіраўнікоў і арганізатараў партызанскага руху заставалася вядучай і ў наступныя гады. Успаміны ўдзельнікаў, выдадзеныя ў 1960-я–1980-я гг., налічваюць некалькі сотняў



найменняў. Па свайму ўзроўню яны адрозніваюцца ад аналагічных кніг, якія ўбачылі свет у гады вайны і першае пасляваеннае дзесяцігоддзе. З мемуарнай літаратуры знікла абавязковае ў ранейшыя перыяды ўсхваленне І.В. Сталіна. Аўтары нярэдка абапіраліся не толькі на сваю памяць, але і на дакументы, выкарыстанне якіх надае многім кнігам характар навукова-даследчыцкіх прац.

Павялічэнню выпуску мемуараў садзейнічалі пастановы ЦК КПБ «Аб дадатковых мерах па паляпшэнні навуковай распрацоўкі ўсенароднай барацьбы ў Беларусі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны» ад 23 чэрвеня 1969 г. і «Аб мерах па паляпшэнні выдання мемуарнай літаратуры ў рэспубліцы» ад 4 верасня 1970 г. Калі ў 1960-я гг. колькасць кніг і зборнікаў успамінаў дасягнула, 41 то ў 1970-я адпаведная лічба павялічылася да 94 [14, с. 65]. Пераважная большасць успамінаў была выпушчана выдавецтвам «Беларусь», створаным у 1963 г. на базе Дзяржаўнага выдавецтва БССР.

Цікавасць уяўляе выдадзены ў 1961 г. Інстытутам гісторыі АН БССР сумесна з Беларускаім дзяржаўным музеем гісторыі Вялікай Айчыннай вайны зборнік «Из истории партизанского движения в Белоруссии (1941–1944 гг.)», які ўключае 45 успамінаў удзельнікаў партызанскага руху і падпольнай барацьбы. Два зборнікі – «Огни партизанской дружбы» і «В едином строю» – былі падрыхтаваны сумесна з чэхаславацкімі і польскімі гісторыкамі [4; 21].

Аналіз мемуарнай літаратуры паказвае, што яе падрыхтоўка і выданне мелі шэраг асаблівасцей і ў значнай ступені залежала ад грамадска-палітычнай сітуацыі, якая складвалася ў краіне. У гады сталінскага праўлення мемуарыстыка не карысталася шырокім попытам. Гэта тлумачыцца тым, што І.В. Сталін баяўся, што ўспаміны маглі, хоць і ненарокам, падарваць створаную пад яго кіраўніцтвам гісторыю Вялікай Айчыннай вайны. І толькі пасля XX з'езда КПСС пачынаецца спачатку нясмела, а потым ўсё настойлівей шырокая публікацыя мемуараў. Падзеі, якія пачаліся ў Савецкім Саюзе ў другой палове 1960-х гг., адбіліся і на стане мемуарнай літаратуры: выданне мемуараў было настаўлена пад кантроль. Падрыхтаваныя рукапісы паступалі ў рэдакцыю выдавецтва, дзе заяўка разглядалася, карэктывалася і перадавалася ў Дзяржкамдрук БССР, а затым – у сектары выдавецтваў Аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КПСС і Аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КПБ. Пасля атрымання рэдакцыяй станоўчых рэцэнзій на рукапіс, ён, для праверкі прыведзеных фактаў, накіроўваўся ў Інстытут гісторыі партыі пры ЦК КПБ.

Пасля ўсіх правак, рукапіс вяртаўся аўтару, які пасля дапрацоўкі дасылаўся рэдактару, які раней чытаў тэкст. І толькі пасля гэтага ўспаміны ўключаліся ў план выданняў. Дадзеная працэдура расцягвалася на доўгія гады. У некаторых выпадках першапачатковы рукапіс істотна адрозніваўся ад канчатковай рэдакцыі. З тэкстаў выключаліся факты і ацэнкі, якія не адпавядалі партыйным устаноўкам па гісторыі партызанскага руху. Па сутнасці, усе мемуары пісаліся па адной схеме і толькі са станоўчым ухінам. У значнай ступені з'яўленне той ці іншай кнігі вызначалася не яе зместам, не тым, што аўтар перажыў і бачыў, а яго тагачаснай пасадай. У 1970-я–1980-я гг. быў падарваны інтарэс і давер да публікуемых успамінаў. Ва ўсіх мемуарах адчуваецца недагаворанасць у паказе цяжкасцей, негатывных момантаў, спецыфічных асаблівасцей руху Супраціўлення на акупіраванай тэрыторыі. Ад жорсткіх патрабаванняў рэдакцыі аўтара не выратаўвалі ні яго заслугі перад Радзімай, ні займаемая пасада. Асабліва параднасць надавалася ўспамінам кіраўнікоў падпольных партыйных органаў. Аднак, нягледзячы на суб'ектыўнасць мемуарыстыкі і пазначаныя недахопы, успаміны



з'яўляюцца істотным дадаткам пры вывучэнні падзей мінулай вайны. У мемуарах, хоць і не заўсёды, як у лютэрку, паказана гісторыя. Пры наяўнасці метадаў дэшыфроўкі, г. зн. пры супастаўленні іх з іншымі дадзенымі, мемуары становяцца каштоўнай крыніцай і дапамагаюць аднавіць сапраўдную гісторыю партызанскага руху на тэрыторыі Беларусі.

Вызначальнай рысай гістарыяграфіі 1940-х–1980-х гг. з'яўляецца палажэнне аб усенародным характары партызанскага руху на часова акупіраванай тэрыторыі, аб кіруючай ролі партыі народнай барацьбой. Для доказу тэзіса аб тым, што Камуністычная партыя з'яўлялася натхняльнікам і арганізатарам гераічнай барацьбы народа ў тыле ворага, прыводзіліся адпаведныя дакументы таго часу, цытаваліся ленінскія думкі аб неабходнасці і абавязковасці кіраўніцтва партызанскімі дзеяннямі з боку партыйных органаў і г.д. Далзеныя высновы нязменна ілюстраваліся даволі шырокім наборам асобных фактаў, прозвішчаў дзеючых асоб, разглядам іх практычных дзеянняў. Аднак сур'ёзнага вывучэння дзейнасці партыі ў большасці выпадкаў не праводзілася. Агульная выснова для ўсіх прац, прысвечаных барацьбе насельніцтва Беларусі на часова акупіраванай тэрыторыі ў гады вайны, зводзілася да наступнага: «Партызанскі рух, які ахапіў усю акупіраваную ворагам тэрыторыю нашай краіны, быў непарыўна звязаны з агульным ходам падзей на франтах Айчыннай вайны, карыстаўся ўсенароднай падтрымкай, абапіраўся на падтрымку савецкага тылу. Па палітычнай накіраванасці ён меў ярка выражаны класавы характар. Гэта была самаадданая барацьба савецкіх людзей, узначальваемых Камуністычнай партыяй, у абарону вялікіх заваёў Кастрычніка, свабоды і незалежнасці сваёй сацыялістычнай Радзімы, ідэалаў камунізму. Гэта быў цэменціруемы марксісцка-ленінскай ідэалогіяй, савецкім патрыятызмам і сацыялістычным пралетарскім інтэрнацыяналізмам, ленінскай дружбай народаў агульнанародны рух, у якім аб'ядналіся ў свяшчэннай няпавісці да заваёўнікаў усе класы, сацыяльныя слаі і групы, усе нацыі і народнасці нашага грамадства на чале з яго вядучай сілай – рабочым класам...» [5, с. 441].

Заклучэнне

Аналіз літаратуры і дысертацыйных прац савецкага перыяду паказвае, што айчынныя гісторыкі правялі значную працу па вывучэнні партызанскага руху. Быў назапашаны вялікі фактычны матэрыял, многія пытанні гісторыі ўзброенай барацьбы сталі прадметам навуковага даследавання, атрымалі шырокае і грунтоўнае асвятленне. Аднак многія накірункі даследаванняў не сталі прадметам спецыяльнага вывучэння айчыннай гістарыяграфіі. Для ўсіх прац характэрны наступныя асаблівасці: спасылкі на творы заснавальнікаў марксісцка-ленінскага вучэння, прамовы і працы партыйных і дзяржаўных дзеячаў; акцэнтацыя на арганізуючую і кіруючую ролю Камуністычнай партыі ў станаўленні і развіцці партызанскай барацьбы на часова акупіраванай тэрыторыі Беларусі; адлюстраванне гістарычнай праўды партызанскага руху ў яго станоўчых аспектах і ігнараванне негатыўных момантаў і працэсаў; абмежаваная крыніцазнаўчая база (у асноўным выкарыстоўваліся партыйныя архівы і фонды Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны); дагматычнасць у адносінах да партыйных дакументаў.



СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Беларуская Савецкая Энцыклапедыя : у 12 т. / рэдкал. : П. У. Броўка (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1969–1975. – Т. 8 : Палдубнік – Райкі. – 1975. – 676 с.
2. Беларусь у гады Вялікай Айчыннай вайны : Праблемы гістарыяграфіі і крыніцазнаўства : зб. арт. / Ін-т гісторыі НАН Беларусі ; навук. рэд. Я. С. Паўлаў, А. М. Літвін. – Мінск : Беларус. навука, 1999. – 253 с.
3. Богушевич, М. А. Деятельность Коммунистической партии Белоруссии по укреплению взаимосвязей партизанских формирований в борьбе против немецко-фашистских захватчиков (июнь 1941 – июль 1944 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.01 / М. А. Богушевич, Минский гос. пед. ин-т. им. М. Горького – Минск, 1971. – 21 с.
4. В едином строю : Воспоминания участников партизанского движения в Белоруссии : 1941 – 1944 [граждан СССР и Польши] / сост. : Ю. Тобиаш, Г. Н. Шевела, З. И. Белуга [и др.]; редкол.: П. П. Липило [и др.]. ; Ин-т истории партии при ЦК КПБ – фил. Ин-та марксизма-ленинизма при ЦК КПСС, Ин-т истории АН БССР, Воен.-ист. ин-т, Войска Польского. – Минск : Беларусь, 1970. – 531 с.
5. Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны : в 3 т. / Ин-т истории партии при ЦК КПБ – фил. Ин-та марксизма-ленинизма при ЦК КПСС ; гл. редкол. : А. Т. Кузьмин (пред.) [и др.]. – Минск : Беларусь, 1983–1985. – Т. 3. – 1985. – 531 с.
6. Гуленко, В. И. О некоторых актуальных проблемах истории подполья в городах и сёлах Белоруссии периода Великой Отечественной войны / В. И. Гуленко // Великая Победа : итоги и уроки : тезисы межвуз. науч.-теорет. конф., посвящ. 45-летию освобожд. Белоруссии от гитлер. захватчик., Минск, 28 июня 1989 г. / Минская Высш. парт. школа, Ин-т истории АН БССР, Минское город. о-во. истор. ; редкол.: – Минск, 1989. – С. 119–123.
7. Еремин, В. Г. Молодежь в годы Великой Отечественной войны / В. Г. Еремин, П. Ф. Исаков. – М. : Мысль, 1984. – 285 с.; Михайлов, Н. А. Партии сыи боевой / Н. А. Михайлов, Н. А. Шмитков. – М. : Молодая гвардия, 1975. – 94 с. ; Тронько, П. Т. Подвиг твоих отцов / П. Т. Тронько. – М.: Молодая гвардия, 1970. – 488 с.
8. Журов, А. Е. В боях рожденный : Краткий очерк истории комсомола Белоруссии / А. Е. Журов. – Минск : Народная асвета, 1967. – 175 с.
9. Залесский, А. И. В партизанских краях и зонах : Патриотический подвиг советского крестьянства в тылу врага (1941–1944 гг.) / А. И. Залесский. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 397 с.; Залесский, А. И. Героический подвиг миллионов в тылу врага : (Помощь населения партизанских зон народным мстителям) / А. И. Залесский. – Минск : Беларусь, 1970. – 184 с.; Залескі, А. І. Быт беларускіх сялян у партызанскім краі / А. І. Залескі. – Мінск : Беларусь, 1960. – 210 с.; Залескі, А. І. Дарогамі партызанскай Беларусі / А. І. Залескі // Мінск : Беларусь, 1974. – 256 с.
10. Залесский, А. И. Героический подвиг миллионов в тылу врага / А. И. Залесский. – Минск : Беларусь, 1970. – 174 с.; Залескі А. І. Дарогамі партызанскай Беларусі / А. І. Залескі. – Мінск : Беларусь, 1974. – 256 с.; Кнацько, Г. Д. Рукописные издания партизан Белоруссии / Г. Д. Кнацько. – Минск : Наука и техника, 1979. – 86 с.; Загорулько, М. М., Крах экономических планов фашистской Германии на временно оккупированной территории СССР / М. М. Загорулько, А. Ф. Юденков. – М : Экономика, 1970. – 372 с.; Романовский, В. Ф. Против фальсификации истории Беларуси периода Великой Отечественной войны / В. Ф. Романовский. – Минск : Наука и техника, 1975. – 128 с.; Факторович, А. А. Крах



аграрной палітыкі нямецка-фашыстскіх акупантаў у Беларусіі / А. А. Факторовіч. – Мінск : Наўка і тэхніка, 1979. – 150 с.; Дастанка, М. Е. Газета “Звязда” у гады Вялікай Айчынай вайны (чэрвень 1941 – май 1945 г.) / М. Е. Дастанка. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1970. – 195 с.; Сачанка, І. І. Публіцыстыка беларускіх пісьменнікаў у гады Вялікай Айчынай вайны / І. І. Сачанка. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1977. – 255 с.

11. Каваленя, А. А. Некаторыя метадалагічныя падыходы ў даследаванні гісторыі Вялікай Айчынай вайны / А. А. Каваленя // Беларусь у гады Вялікай Айчынай вайны : стан і перспектывы даследавання праблемы : матэрыялы круглага стала / Ін-т гісторыі НАН Беларусі ; рэдкал. : А. А. Каваленя, А. М. Літвін (адк.рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2005. – С.18–26.

12. Касовіч, А. В. Народная бараьба протів нямецка-фашыстскіх захватчыкаў у заападных абласцях Беларусі у атечэственнай історыаграфіі / А. В. Касовіч // Сучасныя праблемы гістарыаграфіі гісторыі : матэрыялы рэсп.наўк.-практ. канф., Мінск, 28 лістапада 2003 г. / Беларус. дзярж. педагаг. ун-т ; рэдкал. : У. В. Тугай [і інш.]. – Мінск, 2003. – С. 614–622.

13. Киселев, В. К. Партизанская разведка. : Сентябрь 1943 – июль 1944 / В. К. Киселев. – Минск : БГУ, 1980. – 120 с.; Тозик, А. А. В дни суровых испытаний : Укрепление рядов КП(б)Б в условиях подполья в годы Великой Отечественной войны (1941– 1944) / А. А. Тозик. – Минск : Изд-во БГУ, 1981. – 160 с.

14. Кнацько, Г. Д. Мемуарная літаратура аб партызанскім руху на Беларусі ў 1941– 1944 гг. / Г. Д. Кнацько // Беларусь у гады Вялікай Айчынай вайны : Праблемы гістарыаграфіі і крыніцазнаўства : зб. арт. – Мінск : Беларус наўка, 1999. – С. 65–66.

15. Козак, К. И. Германские оккупационные военные и гражданские органы в Белоруссии 1941–1944 гг. : анализ и итоги потерь / К. И. Козак // Першая і другая сусветная вайна : матэрыялы міжнар. наўк.-практ. канф., Мінск, 5 мая 2005 г. / Мінскі міжнар. адукац. цэнтр [і інш.] ; рэдкал. : Э. Р. Юфе [і інш.] ; адк. рэд. В. Ф. Балакіраў, К. І. Козак. – Мінск, 2006. – С. 87–154.

16. Кравченко, И. С. С партией во главе (О борьбе партизан и подпольщиков против фашистских захватчиков в Белоруссии) / И. С. Кравченко // Советские партизаны. Из истории партизанского движения в годы Великой Отечественной войны. – М. : Госполитиздат, 1963. – С. 450–514.

17. Лемешонок, В. И. Идеино-политическая работа Компартии Белоруссии в годы Великой Отечественной войны / В. И. Лемешонок. – Минск : Беларусь, 1988. – 220 с.; Романовский, В. Ф. Правда истории против фальсификаторов / В. Ф. Романовский. – Минск : Наўка і тэхніка, 1985. – 72 с.; Умрэйко, С. А. Патриотизм учителей и школьников Белоруссии в борьбе протів нямецка-фашыстскіх акупантаў / С. А. Умрэйко, А. И. Залесский, П. Н. Кобринец. – Минск : Изд-во БГУ, 1980. – 176 с.

18. Ленинский комсомол в Великой Отечественной войне. – М. : Молодая гвардия, 1975. – 334 с.; Ленинский комсомол : очерки по истории ЛКСМБ. – М. : Молодая гвардия, 1969. – 589 с.; Комсомол – нашей доблестной партии сын : Из истории Ленинского комсомола Белоруссии. – Минск : Госиздат БССР, 1960. – 490 с.; Очерки истории Ленинского комсомола Белоруссии. – Минск : Беларусь, 1975. – 536 с.

19. Літвін, А. М. Беларусь у гады Другой сусветнай і Вялікай Айчынай войнаў : стан гістарыаграфіі і перспектывы далейшага даследавання праблемы / А. М. Літвін // Беларусь у гады Вялікай Айчынай вайны: стан і перспектывы даследавання



- проблемы : матэрыялы круглага стала / Ін-т гісторыі НАН Беларусі : рэд. А. А. Каваленя, А. М. Літвін (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2005. – С. 5–18.
20. Муриев, Д. В. И. Ленин и партизанское движение / Д. Муриев, М. Давыдов. – Военно-исторический журнал. – 1976. – № 11. – С. 107–108.
 21. Наумов, Д. Ф. Лесная война / Д. Ф. Наумов. – Алма-Ата : Казахстан, 1972. – 42 с.
 22. Огни партизанской дружбы : сб. воспоминаний сов. и чехослов. партизан, участвовавших в партизан. движении в Белоруссии // под ред. И. С. Кравченко ; Ин-т истории НАН БССР. – Минск : Госиздат БССР ; Братислава : Освета 1962. – 419 с.
 23. Очерки истории Коммунистической партии Белоруссии. – Ч. 2. : 1921–1939. – Ин-т истории партии при ЦК КПБ. – Минск : Беларусь, 1967. – 588 с.
 24. Павлов, Я. С. В суровом сорок первом / Я. С. Павлов. – Минск : Беларусь, 1985. – 272 с. ; Андриющенко, Н. К. Народное ополчение Белоруссии в годы Великой Отечественной войны / Н. К. Андриющенко. – Минск : Наука і тэхніка, 1980. – 128 с.
 25. Павлов, Я. С. В. И. Ленин и партизанское движение / Я. С. Павлов. – Минск : Беларусь, 1975. – 543 с.
 26. Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941–июль 1944) : Краткие сведения об организационной структуре партизанских соединений, бригад (полков), отрядов (батальонов) и их личном составе / А. Л. Маньковский, Е. П. Горелик, А. П. Маркова [и др.]. – Минск : Беларусь, 1983. – 765 с.
 27. Пономаренко, П. К. Всенародная борьба в тылу немецко-фашистских оккупантов : 1941–1944 / П. К. Пономаренко. – М. : Наука, 1986. – 440 с.
 28. Хацкевич, А. Ф. Становление и развитие партизанского движения в Белоруссии и дружбе народов СССР / А. Ф. Хацкевич, Р. Р. Крючок. – Минск : Наука і тэхніка, 1980. – 320 с.
 29. Шубин, Г. А. Из истории всенародной борьбы против немецко-фашистских оккупантов в западных областях Белоруссии (июнь 1941–июль 1944 гг.) / Г. А. Шубин. – Волгоград : Нижн.-Волж. кн. изд-во, 1972. – 312 с.
 30. Якубовский, Н. А. В тыл врага : (Помощь страны кадрами партизанского движения Белоруссии в годы Великой Отечественной войны) / Н. А. Якубовский. – Минск : Беларусь, 1979. – 176 с.
 31. Якубовский, Н. А. Помощь советского тыла партизанам : (материалы о материальном и техническом обеспечении) / Н. А. Якубовский. – Минск : Беларусь, 1973. – 208 с.

Zdanovich V.V. Home Historiography of the History of the Partisan Movement in Belarus during the Great Patriotic War (1960s-1980s)

The article deals with the process of studying the partisan movement in the complex and contradictory period. The given topic is believed to be a priority line of investigation. A distinctive feature of historiography in 1960s-1980s is a thesis about the nation-wide character of the partisan struggle on the temporary occupied territory, the leading role of the party in the formation and development of the Resistance. For all the works characteristic features were references to the founders of Marxism-Leninism, politicians and statesmen, limited resource base, representation of the partisan movement from the point of view of its positive aspects and ignoring its negative aspects and processes. Such tendencies resulted mainly from the fact that the organizers and leaders of the armed struggle at the rear of the German troops K. T. Mazurov and P.M. Masherov were at the head of the party leadership of Belarus for a long time.